

ONTWAPEND

FLEUR RAVENSBERGEN

ONTWAPEND

Mijn leven als vredesonderhandelaar
bij gewapende conflicten,
van IRA tot IS

Nieuw Amsterdam

© 2022 Fleur Ravensbergen
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Omslagbeelden © DAG
Foto auteur © Linelle Deunk / Lumen
NUR 320
ISBN 978 90 468 2329 3
www.nieuwamsterdam.nl

*‘Om het onmogelijke te behalen,
moet je het belachelijke proberen.’*

– Miguel de Cervantes

Het is de avond voor de grote aankondiging van de ontwapening waar we jaren naartoe hebben gewerkt. Het loopt tegen half zeven. Over enkele ogenblikken zullen we een laatste gesprek voeren met de Baskische gewapende groep *Euskadi Ta Askatasuna*, ofwel ETA. Het allerlaatste gesprek voordat de wapens worden ingeleverd. De adrenaline stroomt al een paar dagen door onze aderen en van slapen is heel weinig gekomen.

De afspraak is om vanavond te bespreken hoeveel wapens en explosieven de volgende dag zullen worden overhandigd. Tot nu toe hebben we alleen vage inschattingen ontvangen, naar verluidt omdat de wapens tot op het laatste moment uit allerlei onwaarschijnlijke hoeken moeten worden gehaald. Sommige wapens worden in het holst van de nacht over staatsgrenzen gesmokkeld. Andere blijken in een muur gemetseld. Weer andere moeten heel voorzichtig opgegraven worden omdat ze oud en instabiel zijn, of de doorgegeven locatie niet zo precies is.

Het is verre van ideaal dat het op de vooravond van de ontwapening nog steeds niet duidelijk is wat we de volgende dag kunnen verwachten, want het aantal wapens dat

uiteindelijk zal worden overhandigd is cruciaal. Het publiek heeft een bepaalde verwachting van de grootte van het arsenaal. Wat ETA inlevert, zal onze invalshoek bij de aankondiging bepalen. Onze geloofwaardigheid staat op het spel, maar wat belangrijker is, een toon die niet bij de feiten past zal de publieke ontvangst van de ontwapening beïnvloeden.

Stipt op tijd, zoals gewoonlijk, wordt op de deur geklopt. De ETA-leden komen binnen. Geen beleefdheden. De sfeer is ijzig. Ze steken meteen van wal. 'Er is een lek geweest eerder vanmiddag,' zegt een van hen. 'In de media gaan details rond die we alleen aan jullie hebben verteld. De deal is van de baan, jullie krijgen de aantallen morgen vlak voor de persconferentie.'

We staan perplex. Hoe kunnen wij ons voorbereiden zonder de aantallen te kennen? We doen een paar pogingen om hen op andere gedachten te brengen maar het wordt al snel duidelijk dat ze onvermurwbaar zijn. En we hebben geen tijd meer. Zo meteen staan de overheidsfunctionarissen voor de deur. Als zij en de tegenpartij elkaar treffen, hebben we helemaal een probleem. We werken de mannen van de ETA de kamer uit. We zijn woest, op de rand van paniek. Bijna hadden we onze strategie rond voor de laatste stap richting het definitieve einde van een bloederig conflict dat decennialang half Europa in zijn greep hield. Maar nu staat alles weer op losse schroeven.

Ik praat met terroristen. Ik bemiddel in gewapende conflicten over de hele wereld. Conflicten waarmee veel geweld gemoeid is. Het is mijn doel vrede te bereiken, of in ieder geval een afname van het geweld. Ik praat met leden van gewapende groepen: revolutionairen, vrijheidsstrijders. Maar ook met overheden, de Verenigde Naties, lokale leiders van stammen, etnische groepen en politieke partijen. Dat is sinds 2008 mijn werk als onderdirecteur en medeoprichter van de Dialogue Advisory Group (DAG), een onafhankelijke Amsterdamse stichting die aan vredesbemiddeling doet. Wanneer alles is geprobeerd, niets hielp en de partijen onverzettelijk tegenover elkaar blijven staan, gaan wij aan de slag.

Ons werk is, om een eufemisme te gebruiken, niet altijd gemakkelijk. Behalve horizon verbredend en de moeite waard, is het ook regelmatig een bevreemdende, pijnlijke uitputtingsslag. Er staat veel op het spel, ik reis af naar oorlogsgebieden, met alle risico's van dien, er is geen sprake van 'normale' werkuren of vakanties. Compromissen proberen te bereiken met mensen die vreselijke dingen doen, is confronterend. Je stopt je hele wezen erin en ondertussen

wordt het geweld soms nog erger. Ik vind het moeilijk, het brengt me in vertwijfeling en toch doe ik het al jaren met veel enthousiasme. Dat komt omdat het fantastisch is als het goed gaat, maar vooral ook omdat ik weet waarom ik het doe. Mijn optimisme en strijdbaarheid, hoewel niet constant in dezelfde mate aanwezig, blijven mijn drijfveren. Ik wil iets positiefs bijdragen – aan onze maatschappij, aan onze wereld zelfs. Ook of misschien juist als het niet makkelijk is. Ik denk dat het iets te maken heeft met mijn achtergrond, met de geschiedenis van mijn ouders. Aan zowel mijn vaders als mijn moeders kant heb ik gezien hoeveel verschil het maakt dat ik in deze tijd leef en op deze plek. In een veilig, vrij land waar ik mijn eigen keuzes kon maken en me kon ontplooiën. De kansen die ik hier heb gekregen wil ik niet alleen benutten, ik wil eraan bijdragen dat andere mensen, in andere landen, ze ook krijgen.

Mijn moeder is vlak na de Tweede Wereldoorlog geboren in Oegstgeest. Ze is de tweede van zeven kinderen. Mijn opa verdiende de kost als bloembollenkweker. Het was niet bepaald een royaal bestaan en studeren was in die tijd, zeker voor een meisje, niet vanzelfsprekend. Mijn opa, een warme, hardwerkende man, echode in eerste instantie een bekend sentiment uit die tijd toen mijn moeder aangaf verder te willen leren: ‘Ik heb vier mooie dochters, waarom zouden die gaan studeren?’ Eigenlijk werd er van mijn moeder verwacht dat ze na de middelbare school zou gaan trouwen en tot die tijd op kantoor zou werken.

Maar ze wilde graag verder leren en heeft dat in de loop der tijd ook voor elkaar gekregen. Gedeeltelijk met de hulp van haar ouders, die hun dochter en daarmee ook haar zussen besloten te steunen. Maar vooral ook op eigen kracht. Het werd kweekschool en daarna studeerde ze verder. Ik kan me nog herinneren dat ik als meisje van zes in de kantine van de Universiteit van Utrecht zat, terwijl mijn moeder avondcollege voor haar studie sociologie volgde. Onder het motto 'waar een wil is, is een weg' stoomde ze door, naast een baan en een intensief gezinsleven. Doorzettingsvermogen werd me dus van jongs af aan meegegeven. Behalve veel bewondering voor mijn sterke, eigenwijze, levensgenietende moeder, heb ik hier ook het besef aan overgehouden dat zelf mogen kiezen niet vanzelfsprekend is.

Mijn vader is Joods en heeft – zoals bijna iedereen uit die tijd, Joods of niet – ouders met een oorlogsverhaal. Mijn oma was van 'gemengde' afkomst en is daardoor grotendeels aan het gevaar ontkomen, maar de rest van haar familie had minder geluk. Oma werd gered door het toeval en een welwillende buurman.

Ze woonde in een huis in Tuindorp Oostzaan, in een huizenblok met een binnentuin. Loerend over dat grasveld konden de bewoners elkaar goed in de gaten houden. In een van de huizen zaten Joodse onderduikers. Ondanks hun voorzichtigheid werden zij op den duur opgemerkt en verraden. Toen de Duitsers kwamen om hen op te pakken, wees een van de burens naar de overkant van de tuin en zei:

‘Daar woont ook een Jodin en ze draagt nooit een gele ster.’ Die Jodin was mijn overgrootmoeder, Elizabeth Eitjes, née Pinto. Haar man was niet-Joods, waardoor haar kinderen door de Duitsers ook als niet-Joods werden beschouwd. Mijn overgrootmoeder stond dan ook niet bovenaan de lijst van te deporteren Joden, maar ze werd wel geacht een gele ster te dragen. De Duitsers die haar kwamen halen, troffen alleen een van haar zoons aan. Ze doorzochten het huis, haalden alles overhoop en vertrokken.

Mijn overgrootmoeder was met de andere kinderen naar de markt geweest. Een buurman liep haar tegemoet om haar te waarschuwen niet naar huis te gaan. ‘Als hij dat niet had gedaan, dan was jij er misschien niet geweest,’ zei mijn oma tegen mij. Dat maakte grote indruk. Het heeft me bewust gemaakt van hoe kwetsbaar alles in het leven is, dat kleine momenten grote impact kunnen hebben.

De eerste keer dat ik de behoefte had om op te schrijven wat ik meemaakte, was in 2010 in Goma, in het oosten van de Democratische Republiek Congo. Gedurende twee dagen wachtte ik in de broeierige hitte op een VN-basis, naast een plak asfalt die als landingsbaan diende, tot een helikopter ons mee kon nemen naar een klein dorpje een uur verderop in de jungle. Rond de basis liepen blauwhelmen, de meeste afkomstig uit Uruguay en India. Witte VN-voertuigen reden af en aan. Recht voor ons, een paar honderd meter achter de blauwhelmen, strekte het Kivumeer zich uit.

We waren in Goma voor een ontmoeting met een aantal vertegenwoordigers van een van de grotere rebellengroepen die het oosten van het immense land sinds jaar en dag onveilig maakte. We hadden zelf het verzoek gedaan voor dit gesprek en waren half verbaasd, half geïntrigeerd dat ze erop waren ingegaan. Het moment was voor hen wellicht niet ideaal. Er heerste onrust binnen de groep. De verschillende leiders hadden ruzie en er dreigde een afsplitsing. Bovendien was de Congolese overheid net weer een van haar militaire campagnes gestart tegen deze groep en andere gewelddadige rebellen in het oosten van het land. De militaire campagnes waren doorgaans niet al te intensief of succesvol – ze werden meer begonnen voor de beeldvorming richting de internationale gemeenschap, of om stemmen te winnen voor aankomende verkiezingen. Maar desondanks werd er momenteel toch behoorlijk gevochten. Het was duidelijk op te maken uit de wisselende verzoeken over de tijd en locatie van ons gesprek dat de groep die wij gingen ontmoeten zich opgejaagd voelde.

Niet alleen de gevechten, maar ook het weer bemoeilijkte onze reis per helikopter naar het dorp waar we het gesprek zouden voeren. Boven de jungle regende het regelmatig flink, mist hing laag boven de bomen, het zicht was gevaarlijk slecht. De geplande vluchten werden één voor één vlak voor vertrek afgezegd en omgeleid: het was volstrekt onduidelijk wanneer we konden vertrekken.

Op de tweede dag van afwachtende inertie bij de lan-

dingsbaan van de VN-basis was het rond het middaguur plotseling gedaan met de rust. Onze adviseur en goede vriend, een voormalig Mai-Mai-militieman van indrukwekkend formaat, kwam op een drafje aangelopen over het asfalt richting ons bankje van lege houten kisten. Hij riep dat er per direct een helikopter was die ons mee kon nemen.

Nog geen twintig minuten later zaten we in de lucht. Het was een grote helikopter, van zo'n tien meter lang en drie meter breed, maar hij voelde behoorlijk klein en kwetsbaar. De vliegekist was zwaar beladen met kratten proviand en ammunitie voor de soldaten in het VN-kamp bij het dorpje waarnaar we op weg waren. Vlak naast me, waar je een deur zou verwachten, zat een groot gat. We scheerden rakelings over de boomtoppen van de mistige Congolese jungle. Ergens onder ons werd er gevochten. Daar zat ik: 27 jaar oud en op weg naar een gesprek met mensen die verantwoordelijk waren voor een genocide die plaats had gevonden toen ik elf was, om te kijken of ze hun leven wilden beteren.

Ik had inmiddels zo'n tien missies achter de rug. Flarden van ons plan schoten door mijn hoofd, ik trilde van de adrenaline en ik was bang. Bang dat die helikopter uit de lucht zou vallen, bang dat het goed mis zou gaan tijdens het gesprek. We waren kwetsbaar daar in de jungle: hoe belachelijk en onrealistisch was dit plan eigenlijk? Maar we hadden dit allemaal uitgebreid bedacht en besproken, prentte ik mezelf in. En we wilden, ik wilde, de kans dat het iets zou opleveren niet missen. Als je niets probeert, zal er ook zeker

niets gebeuren. Het was overweldigend. En onwerkelijk. Zo zwevend tussen angst, daadkracht, naïviteit en grenzeloos optimisme bedacht ik: ik moet dit niet vergeten. Ik mag dit niet vergeten, het gaat allemaal zo snel. Dat was de gedachte die uiteindelijk tot dit boek heeft geleid.

Het enige probleem bij het schrijven is dat ik een heleboel dingen niet kan vertellen. Te gevoelig, nadelig voor lopende of toekomstige projecten. Ik moet dus censuur toepassen. Die censuur dient niet om zaken weg te laten die negatief zijn of zijn misgegaan, ik vind het juist belangrijk om daar ook over te reflecteren. Maar om dit boek mogelijk te maken moest ik zorgvuldig bekijken welke informatie gedeeld kon worden.

Dit boek vertelt daardoor niet het hele verhaal. Wat ik heb opgeschreven zijn mijn standpunten, observaties en meningen. Maar de gebeurtenissen die ik beschrijf maak ik niet alleen mee. Dat doe ik met een team van inspirerende, warmhartige, inventieve en gedreven mensen die onvermoeibaar, jaar in jaar uit, alles op alles zetten om het geweld wereldwijd in te dammen. En zonder uitzondering staat Ram Manikkalingam, mijn goede vriend, mentor en directeur en medeoprichter van DAG, ergens in de coulissen.

Enige zendingsdrang is mij niet vreemd. Regelmatig spreek ik voor groepen geïnteresseerde mensen en organisaties en deel ik mijn ervaringen als vredesbemiddelaar. Het publiek is divers. Van studenten, agenten en lobbyisten tot

commerciële onderhandelaars, carrièremoeders en politici. Leraren, managers, advocaten en wat niet meer. Ik kom mensen tegen die een niet te stoppen stroom van vragen stellen. Over vrede en oorlog, over de vraag of wij allemaal tot geweld in staat zijn, over empathie, over de eigenschappen die je nodig hebt als bemiddelaar, of ik weleens bang ben en hoe al dat reizen met een gezin te combineren valt (iets wat mijn mannelijke collega's overigens zelden gevraagd wordt). Die vragen geven me energie en zetten me aan het denken over de betekenis van wat ik doe, vanuit allerlei verschillende perspectieven. De thema's die zich aandienen in mijn werk blijken ook buiten die context relevant te zijn.

Dit boek is vooral ook een handreiking naar anderen die een idee hebben, die iets willen beginnen of iets positiefs willen bijdragen. Achter al die interesse van mensen met wie ik spreek, liggen vaak gedachten over wat ze zelf doen of kunnen betekenen. In het groot of in het klein. Voor hun gezin, buurt, branche of samenleving. Mensen die misschien nog niet weten waar ze moeten beginnen. Of die al begonnen zijn, maar door de bomen het bos niet meer zien. Ik was en ben zelf ook regelmatig een van die mensen en ik zou willen dat mijn verhaal anderen aanzet om door te gaan. Als er één ding is dat ik heb geleerd in de afgelopen jaren, behalve dat de wereld een grote bloederige rotzooi is, dan is het wel dat er meer mogelijk is dan je je ooit durfde voor te stellen.

Irak, begin 2009. Voor het eerst kom ik aan op de internationale luchthaven van Bagdad. Het vliegveld is in de jaren tachtig gebouwd door de inmiddels gevallen dictator Saddam Hoessein. Totdat de Amerikanen Irak in 2003 binnenvielen, heette het *Saddam International Airport*. Het is een groots uitgevoerd vliegveld waarvan je je kunt voorstellen dat het in zijn glorie dagen indrukwekkend was. Inmiddels zijn de rafelranden behoorlijk zichtbaar. Stukken van de grote terminals zijn afgesloten, uitgevallen lampen werpen lange schaduwen op de grond en hier en daar flikkert een tl-lamp. In een van de desolate aankomsthallen staat in het midden een aantal rijen grijze banken op dik tapijt, omringd door leegte. Het vliegveld en de vele hallen zijn vele malen groter dan nodig is voor het drastisch teruggelopen aantal passagiers. Bagdad is immers ondergedompeld in geweld en geen gewilde reisbestemming. De staat van het vliegveld is een aardige metafoor voor de troosteloze situatie van het land.

Soms kan je de vermoedheid toelaten als je ergens landt. De reis zit erop, je hoeft alleen nog van het vliegveld naar huis, naar je hotel of naar vrienden. Maar op dit moment

is dat zeker niet het geval. *Airport Road*, of *Route Irish*, de twaalf kilometer lange snelweg die loopt van het vliegveld naar mijn bestemming, de Internationale zone in Bagdad, is levensgevaarlijk. De afgelopen jaren zijn de Amerikanen en de Britten niet in staat gebleken om de weg veilig te stellen. *IED (Improvised Explosive Devices) Alley* is dan ook de treffende bijnaam van deze beruchte weg. Met grote regelmaat worden er mensen slachtoffer van zelfmoord-aanslagen en raketaanvallen. Iedereen die op dit stuk asfalt rijdt, wordt automatisch met de bezettende Amerikanen geassocieerd. Wie zou anders midden in een burgeroorlog naar Bagdad vliegen, om zich vervolgens naar de 'internationale zone' te begeven? Precies. En daarmee is elke reiziger hier vogelvrij verklaard.

Als beginnende Nederlandse ngo hebben wij geen gewapende voertuigen die ons kunnen ophalen van het vliegveld. We hebben niet eens een goed ontwikkeld veiligheidsprotocol. Wel hebben we een chauffeur die ook als veiligheidsadviseur fungeert. Hussam heet hij. Een vriend van een vriend die, zoals iedere man van zijn leeftijd hier, in het Iraakse leger heeft gezeten als dienstplichtige. Door zijn legerervaring is Hussam een kundige veiligheidsman. Desondanks kan hij ons niet van het vliegveld komen ophalen met zijn geliefde zilvergrijze Toyota. Burgerauto's kunnen slechts tot aan het laatste checkpoint komen, dat ongeveer een kilometer van het vliegveld verwijderd is. Dit verbod om het vliegveld dichterbij te naderen dient om de

veiligheidssituatie van *Airport Road* te verbeteren. Auto's van gewone burgers bleken maar al te vaak dodelijke autobommen te bevatten.

De enige andere mogelijkheid voor niet-officiële reizigers zoals wij is om een van de speciaal hiervoor ingestelde taxi's te nemen tot aan het eerste checkpoint, om daar vervolgens de veiligheidscontrole te doorlopen. In mijn geval zou dat betekenen dat ik in de rij voor vrouwen moet gaan staan, waar ik eenmaal vooraan in een minuscuul grijs containertje met een gordijn zal stappen om mijn tas te laten doorzoeken en te worden gefouilleerd door een dame. De mannen doorlopen hetzelfde proces aan de andere kant van het checkpoint – waar de wachttijd veel langer is, want de overgrote meerderheid van de reizigers is man. Daarna zouden we over moeten stappen in de auto van Hussam. Maar het checkpoint is over het algemeen rommelig en de veiligheidscontrole neemt veel tijd in beslag. Allemaal zaken die onveiligheid opleveren. Hoe langer je ergens bent, hoe meer je een doelwit kan worden. En hoe onoverzichtelijker een situatie is, hoe gevaarlijker. Alles bij elkaar is het een onacceptabel risico voor ons als zichtbare westerlingen, die symbool staan voor de invasie en alle ellende die daarop volgde: wij zijn vrijwel overal acuut doelwit van, op zijn best, grote woede.

Even lijkt ons lumineuze plan om naar Bagdad af te reizen te stranden op de twaalf kilometer lange *Airport Road*. Maar na veel onderzoek, gedoe en gepraat lukt het uitein-

delijk om tot een oplossing te komen. Het verlossende woord komt van een Koerdische vriend. Tijdens de terreur van Saddam Hoessein vluchtte hij vanuit Irak naar Europa, om na de val van het regime, zoals zovelen, terug te keren om te helpen bij de gehoopte wederopbouw van zijn geboorteland. Al snel maakte hij carrière als ambtenaar en werd hem gevraagd om zich bij de entourage van de Koerdische president van Irak in Bagdad te voegen. Met de hulp van zijn goede connecties weten we niet zomaar een escorte, maar een heuse presidentiële escorte te bemachtigen.

Nog voor we de douane gepasseerd zijn, komt in rap tempo een charmante, zwart besnorde man in een donkerblauw pak met daaronder glanzende bruine schoenen op ons afgelopen. In zijn kielzog twee zwaarbewapende mannen in vol legerornaat. Het vastberaden drietal haalt ons zonder pardon en geheel tegen alle mij bekende regels in uit de rij wachtende reizigers. Voor ik het weet leidt de besnorde man, die Musa blijkt te heten, ons door de aankomsthal naar de uitgang van het vliegveld. Buiten staat een drietal voertuigen op ons te wachten. We stappen op aanwijzingen van Musa in de middelste auto met geblindeerde ramen. Binnen is het brandschoon en koel; het ruikt er vaag naar een mengsel van chemische luchtverfrisser en rook. Op de een of andere manier doet dit me aan mijn vader denken. Ik zak een beetje weg in de comfortabele leren stoel. Musa drukt me met een vriendelijk knikje van zijn besnorde hoofd mijn paspoort weer in handen, met